

Pædagogers faglighed – fortællinger i nyere dansk forskning

Line Togsverd og Christian Aabro

Denne artikel handler om, hvordan pædagogers faglighed forstås, udfoldes og formidles i et udvalgt udsnit af dansk forskning. Med afsæt i et nyligt afsluttet forskningsreview, hvor vi har analyseret 26 forskningsartikler, præsenteres et analytisk indblik i den spændvidde, de kendetegn og den prægnans, som kan siges at kendetegne pædagogers faglighed. Som det vil fremgå, er der især to hovedtendenser. For det første beskriver forskningen pædagogers faglighed som noget, der udøves i et spændingsforhold til og under indflydelse af forandrede betingelser og relationer i velfærdsstaten. For det andet beskriver forskningen pædagogers faglighed som noget, der orienterer sig mod det, der anses som ønskværdigt for det enkelte menneske og for samfundets fællesskaber, det vil sige mod specifikke værdier. Samlet tegner der sig en forskningsfortælling om pædagogers faglighed, som handler om at kunne balancere og vurdere pædagogiske værdier i komplekse situationer, med mange samtidige hensyn. Artiklen slutes med overvejelser over, hvad forskningen - og dermed også vores review - ikke forholder sig til i relation til pædagogers faglighed.

Emneord: Pædagogers faglighed, review, pædagogisk forskning, normativitet og værdier

I denne artikel præsenterer vi resultaterne af et nyligt afsluttet forskningsreview, hvor vi har kortlagt, hvordan et udsnit af nyere dansk forskning behandler spørgsmålet om pædagogers faglighed (Togsverd & Aabro, 2020). Undersøgelsen blev til på initiativ af pædagogernes fagforening BUPL, der henvendte sig til os med et ønske om netop et sådant overblik. Pædagoguddannelsen er i skrivende stund i gang med at blive evalueret, og det er forventeligt, at denne evaluering vil afstedkomme et politisk ønske om en reform af uddannelsen. Initiativet til en vidensopsamling skal således ses som et strategisk ønske om at levere et forskningsmæssigt vidensbidrag, der kan rette den politiske opmærksomhed mod den pædagogiske faglighed, pædagoger kan siges at have, og som de skal uddannes til.

Som mangeårige undervisere og forskere i feltet så vi initiativet som en kærkommen anledning til at samle, syntetisere og se på tværs af den forskning, som i dansk sammenhæng beskæftiger sig med pædagogers faglighed. I takt med at den politiske og styringsmæssige interesse for de velfærdsinstitutioner, som pædagoger arbejder i, synes at være nærmest eksplosivt stigende, er der også ved at udvikle sig et større forskningsfelt, hvor en række forskere, med forskellige teoretiske, metodiske og interesse-mæssige udgangspunkter, tematiserer pædagogers professionsudøvelse. Men hvilke forståelser og begrebsliggørelser af pædagogers faglighed tegner sig i nyere dansk forskning? Som forskere har vi erfaret, at politiske og styringsmæssige bestræbelser på at intervenere over for pædagogernes praksis, ofte med eksplicitte ambitioner om at styrke fagligheden, i reglen trækker på relativt teknisk/instrumentelle forståelser og praksisser, der, set fra vores perspektiv, trænger til nuancering. Men måske også til et reelt modsvar i form af nogle kvalificerede analyser af pædagogers almene og fælles faglighed(er).

Vores arbejde med forskningsreviewet har været drevet af et ønske om at fremkomme med en analytisk refleksion over pædagogers almene og fælles faglighed, der forhåbentlig bidrager til at nuancere – og kompleksitetsforøge – allerede eksisterende forståelser. Inspireret af almenpædagogiske perspektiver, som vi udfolder senere i artiklen, har udgangspunktet været, at det faktisk giver mening at tale om almene og fælles træk ved pædagogers faglighed, på trods af at pædagoger udøver deres fag i relation til et utrolig bredt felt af målgrupper, mennesker og institutioner.

Vi har læst forskningsartiklerne med en dobbelt analytisk interesse: Vi har interesseret os for, hvordan pædagogers faglighed beskrives for på den baggrund at optegne almene og fælles træk. Og vi har søgt indsigt i, hvordan forskningen beskriver de kontekster og spændingsfelter, der får betydning for, hvordan pædagogerne kan bringe deres faglighed i spil. Vores reviewarbejde er således formet af en intention om at åbne og forstå pædagogers faglighed i al dens kompleksitet, snarere end at definere og indhegne. Denne artikels bidrag er derfor *både* en analyse af forskningsartiklerne med henblik på at overveje, hvad der kan tænkes at være almene og fælles træk ved pædagogers faglighed, *og* en analytisk refleksion over, hvordan det fælles og almene kan siges at være kendetegnet af en betydelig spændvidde, flertydighed og modsætningsfuldhed.

I det følgende vil vi indledningsvis beskrive, hvordan vi metodisk og analytisk har grebet forskningsreviewet an. Dernæst vil vi udfolde en række analyser af, hvad den udvalgte forskning siger om pædagogers faglighed; som en størrelse der bliver til i forskellige former for spændingsforhold, og som noget der trækker på en række normative værdier. I artiklens sidste del vil vi diskutere nogle af de dimensioner, som den udvalgte forskning ikke synes at vise interesse for.

Metode

I vores udvælgelse af relevant forskningslitteratur foretog vi først en bred søgning i de nationale forskningsregistreringssystemer, dels universiteternes, dels UC-sektorens (UCviden). De eneste afgrænsninger var sprog (dansk), periode (efter 2004) og litteratortype (publikationer i tidsskrifter eller bogkapitler). Listen blev suppleret med tilsvarende søgninger på REX og NB-ECEC med søgeordene 'pædagoger', 'pædagogers', 'pædagogisk', 'faglighed' og 'pædagogisk arbejde'. Det gav os en første liste med 356 publikationer fordelt på 73 forfattere. Herefter foretog vi en mere snæver søgning på den danske forskningsdatabase, som kun henter registreringer i PURE af forskere ved danske forskningsinstitutioner. Vi anvendte søgekoden '(faglighed OR profession) AND pædagoger'. Hertil anvendtes kriteriet 'videnskabelige artikler' (dvs. fagfællebedømte publikationer). Det bragte antallet af publikationer ned på 50. Disse blev derefter gennemgået og vurderet ud fra abstracts og krydsrefereret med den oprindelige liste. Her blev yderligere ti tekster sorteret fra, fordi de enten ikke berørte spørgsmålet om faglighed direkte, eller fordi de berørte faglighed, der lå uden for pædagogers arbejdsfelt. Det gælder fx artikler om sygeplejerskers, læreres eller socialrådgiveres pædagogiske faglighed. Det gav os en endelig liste med 40 centrale artikler, som udgjorde det materiale, vi gik i gang med at gennemlæse. Vi udarbejdede nu en tematisk skabelon, som vi systematisk anvendte i læsningen af de 40 artikler. Skabelonen bestod af følgende spørgsmål:

- Hvilket felt handler artiklen om (arbejdsområde, uddannelse osv.)
- Hvad er undersøgt? (forskningsspørgsmål)
- Hvordan er det undersøgt?
- Hvad er der af indsigter og formuleringer omkring pædagogers faglighed?
- Hvad er de normative/værdimæssige forståelser af/greb til at forstå faglighed? Hvilke (teoretiske) forforståelser og føringer? Hvad er det fx for en professionsforståelse, som kan udlæses?
- Hvilke problematikker og spørgsmål rejses i relation til pædagogers faglighed?
- Hvilke spørgsmål efterlades vi med som læsere?
- Faglighed er? (som opsummerende spidsformulering)

Som det fremgår af skabelonens spørgsmål, valgte vi at arbejde med en bred, tentativ og eksplorerende tilgang til teksternes forståelser af faglighed. Vi var optagede af, hvordan faglighed beskrives, som noget pædagoger udøver og gør – eller måske ikke gør – og som kan siges at blive vurderet som "det rigtige" og "det gode" i en professionel pædagogisk sammenhæng. Enten af artiklens forfattere,

eller af de aktører, hvis perspektiver og praksis analyseres i artiklen. Vi valgte denne tilgang i en bestræbelse på analytisk at favne kompleksitet og spændvidde, men også de almene, hverdagslige, menneskelige og relationelle kvaliteter, som vi kunne se, at artiklerne forbandt med ”det rigtige”, ”det gode” og det faglige.

De udfyldte skemaer gav et vist overblik over materialet og gjorde det håndterbart for os at gennemgå og kategorisere artiklerne i forhold til relevans, sådan at yderligere fjorten artikler kunne vælges fra, fordi de viste sig ikke at behandle spørgsmålet om pædagogers faglighed. De resterende 26 artikler blev herefter genlæst, og de oprindeligt udfyldte skemaer blev suppleret med yderligere pointer og nuancer. De tekster i materialet, og som vi selv er forfattere på, blev behandlet og analyseret af dén af os, som ikke er forfatter, med henblik på at fremme en analytisk distance til teksten.

Herefter blev der foretaget en kodning i form af en beskrivelse af de temaer, som trådte frem i materialet. Det kunne være ”forældresamarbejde”, ”vidensformer”, ”faglighedens situationelle karakter”, ”pædagoger bør/faglighed er” eller ”faglighed og det fagprofessionelle/personlige ansvar”. Tekster, der beskæftigede sig med samme tematik, blev læst i sammenhæng og temaerne beskrevet og udfoldet, stadig med så tæt skelen til teksternes egne formuleringer og forståelser som muligt.

Vi udarbejdede på baggrund af dette materiale en række narrative synteser, hvor vi søgte efter tværgående temaer og forståelser, eftersom vores interesse primært var en nuanceret analytisk konstruktion af fælles og almene træk ved pædagogers faglighed. I en genrebeskrivelse af forskellige typer reviews siger Grant og Booth følgende om det kvalitative, systematiske review:

Qualitative systematic review is ‘a method for integrating or comparing the findings from qualitative studies. The accumulated knowledge resulting from this process may lead to the development of a new theory, an overarching “narrative”, a wider generalization or an “interpretative translation”. It ‘looks for “themes” or “constructs” that lie in or across individual qualitative studies. The goal ... is not aggregative in the sense of “adding studies together,” as with a meta-analysis. On the contrary, it is interpretative in broadening understanding of a particular phenomenon’ (Grant & Booth, 2009, p. 99).

Ifølge Grant & Booth synes netop det narrative review at være værdifuldt, når man som vi har søgt at samlæse studier med stor tematisk og analytisk variation. I den forstand kan et narrativt reviewformat i højere grad muliggøre generering af nye forståelser og hypoteser (Baumeister & Leary, 1997, p. 312). I forlængelse af dette betyder valget af den narrative reviewform også, at vores hovedvægt har

været på de analytiske fællestræk, og ikke på modsætninger og forskelligheder i materialets forskningstilgange og videnskabsteoretiske positioner, fx forskelle i forståelser af faglighedsbegrebet (for en uddybning af metodiske tilgange se Togsverd & Aabro, 2020).

Pædagoger arbejder i meget forskellige institutionelle sammenhænge og med en bred gruppe af mennesker. Denne bredde afspejles også i de 26 forskningsartikler, selvom der dog viste sig at være en overvægt af artikler med afsæt i en daginstitutionskontekst. Artikler om daginstitutioner og styring er således en anelse overrepræsenterede, sammenlignet med fx pædagogisk arbejde på handicapområdet eller arbejdet med udsatte. Selvom en del af denne skævhed måske kan forklares ved en tilsvarende dimensionering på arbejdsmarkedet (hvor daginstitutioner udgør mere end halvdelen af pædagogiske institutioner), kan det ikke afvises, at billedet havde set en smule anderledes ud, hvis vi havde anvendt mere målrettede søgemetoder.

Analytiske greb

Ved vores læsning og tematisering af de 26 forskningsartikler blev det hurtigt klart, at forskerne beskæftiger sig med pædagogers faglighed med ret forskellige erkendelsesinteresser. Nogle er optagede af at forstå pædagogers faglighed, som den udfolder sig i relation til noget andet og som et fænomen, der er i løbende forandring afhængigt af kontekster, styringsrelationer og specifikke diskursive ændringer. Det kan være ændringer i (eller betingelser for) forældresamarbejde, kommunalt initierede installeringer af pædagogiske koncepter, en vedtagelse af en ghettopakke, en ny læreplan eller en reform af pædagoguddannelsen. Andre forskere er optagede af at forstå og bestemme faglighed som noget, der kan og bør udsiges noget substantielt eller alment om. Tilgangene hertil kan være meget forskellige: Nogen søger indsigt i faglighedens karakter og kendetegn ved at undersøge pædagogers egne fortællinger om faglighed eller ved at undersøge brugeroplevelser. Andre søger spørgsmål og svar i pædagogisk teori og går begrebsundersøgende til værks. Fælles for den forskning, vi har beskæftiget os med, er imidlertid, at enhver beskrivelse af pædagogers faglighed trækker på nogle normative dimensioner. Altså på nogle forestillinger om, hvad pædagogik og pædagogisk faglighed er og bør være. Artiklerne er ikke nødvendigvis eksplicite omkring denne normativitet og det pædagogikbegreb, der knytter sig hertil, men de beskæftiger sig med og beskriver nogle praksisser, idealer og værdier, som tilstræbes i feltet, og som forfatterne ofte forholder sig kritisk til eller efterlyser eksplicit.

Analytisk har vi søgt at favne og begrebssætte denne normativitet ved at trække på Knud Grue-Sørensens forståelser af pædagogik som en videnskab, der beskæftiger sig med pædagogikken som henholdsvis ”en foreliggende kendsgerning” og ”en forestående opgave” (Grue-Sørensen, 1974, p. 271). Hvor der måske ikke er så mange forskere, der beskæftiger sig med pædagogikken som

en kendsgerning, forstået som en praksis man kan iagttage og beskrive neutralt og objektivt, så er det udbredt at beskæftige sig med pædagogik (og dermed også med pædagogers faglighed) som et fænomen, som udfolder sig i en konkret praksis, og derfor forstås gennem empiriske undersøgelser og beskrivelser. Eksempelvis ved at benytte antropologiske, psykologiske eller sociologiske tilgange. Som "forestående opgave" rummer pædagogikken - som praksis og som videnskab - imidlertid altid vurderinger af, hvad der skal til for at danne kommende generationer. Den efterhånden ofte citerede uddannelsesforsker Gert Biesta formulerer det sådan, at det netop er et særkende ved pædagogik og uddannelse, at der vedvarende må stilles spørgsmål til, hvad der er ønskværdigt - i denne sammenhæng: ønskværdige måder at udøve faglighed (Biesta, 2011). Det indebærer også, at det forskningsmæssigt er vanskeligt at adskille beskrivelser af, *hvordan* faglighed udøves og *hvordan den bør* udøves (for en udfoldet diskussion, se fx Rothuizen, 2019).

Disse to perspektiver viser sig at være komplementære i vores identificerede forskningsnarrativer om pædagogers faglighed. Også forskere, der undersøger pædagogers faglighed som en foreliggende kendsgerning, bringer begreber og forståelser i spil, som siger ganske meget om, hvordan pædagogikken også forstås som en forestående opgave. Selvom en del artikler i materialet ikke forholder sig eksplicit til pædagogisk teori, og selvom de ikke ekspliciterer, hvordan den forestående opgave forstås, så rummer analyserne altid nogle læsninger og vurderinger af, hvad fagligheden indebærer, bør indebære eller ikke indebærer. Ligesom vi har søgt at forstå almene og fælles træk ved de forskningsmæssige beskrivelser af, hvordan og på hvilke betingelser pædagogisk faglighed udøves, har vi ligeledes rekonstrueret almene og fælles kriterier for faglighedens foreskrivende dimensioner.

Vi vil i det følgende uddybe vores fund ved først at beskrive forskningens blik på faglighed som noget, der som foreliggende kendsgerning opstår i et spændingsforhold til en række ændrede betingelser, vilkår og begivenheder. Dernæst vil vi rette blikket mod den del af forskningsfortællingen, der angår faglighed som noget, der knytter sig til en række værdier.

Faglighed i spænding

En overvejende del af artiklerne i vores materiale beskæftiger sig med forskningsanalyser af pædagogisk praksis og faglighed som en praksis, der udfolder sig i konkrete sammenhænge, relationer og kontekster, og som derfor kan og bør forstås og udforskes empirisk. Mange artikler tematiserer således, hvordan kontekst og særligt styring former pædagogers faglighed og profession. Vi får herigennem en forskningsfortælling om en faglighed og praksis, der formes og bliver til i relation til eksterne rammebestemmelser, krav og forventninger, og der er gennemgående en beskrivelse af pædagogfagligheden som en størrelse, der i løbet af de seneste tyve år har været under betydelig forandring,

spændinger og brud (fx Ahrenkiel et al., 2011; Kjær et al., 2018; Schmidt, 2018; Thingstrup et al., 2018). Det er måske ikke så underligt, for pædagogerne udgør Danmarks største velfærdsprofession, der møder mennesker og arbejder i relation til institutioner og fagligheder i stort set alle aspekter af menneskers liv. Som centrale professionsudøvere i velfærdsstaten er det klart, at udøvelsen af det pædagogiske arbejde formes og udvikler sig i relation til betingelser og forandringer i velfærdsstaten, dens styring, reguleringer og politiske ambitioner.

Den politiske og styringsmæssige kontekst omkring pædagogernes praksis beskrives som præget af forskellige kommunale, nationale og transnationale styringsmæssige bestræbelser på at bestemme, ordne, professionalisere og kvalitetssikre pædagogernes faglighed. Det beskrives, hvordan et stigende systematiserings- og dokumentationskrav, især igennem indførelse af pædagogiske læreplaner på daginstitutionsområdet (Ahrenkiel et al., 2011; Juhl, 2017; Plum, 2013; Schmidt, 2018, 2019), læringsmålsstyring og skolereform på skoleområdet (Pedersen & Feilberg, 2016; Thingstrup et al., 2018) nye typer af forældrerelationer og -forventninger (Kjær et al., 2018) og en centralt defineret målstyring for det socialpædagogiske område i kombination med koncepter og metoder (Bøje & Togsverd, 2014; Bregnbæk et al., 2017; Breumlund et al., 2018; Juhl, 2017), former og præger pædagogers faglighed. Der er samtidig tale om ændringer, der også præger pædagoguddannelsen, især med krav om øget praksistilknytning og transparens i de studerendes vidensbasering, hvilket resulterer i stadig mere detaljerede statslige reguleringer af de forskellige uddannelseselementer (Bøje & Togsverd, 2014; Rothuizen & Togsverd, 2019).

Forskningsartiklerne giver således indblik i en profession, som ikke har monopol på at definere og rammesætte sin faglighed og praksis. Der er mange kontekster og aktører i feltet – forældre, videnskabelig viden, metoder, reformer, nationale og transnationale dagsordener – som hver for sig og sammen har forventninger og stiller krav til pædagogerne om, hvordan deres faglighed skal udfolde sig og efter hvilke kriterier. Endel af forskningen opererer implicit med et før og et efter; med en forståelse af en oprindelig eller original faglighed og en faglighed, som nu er styret eller professionaliseret på specifikke måder, hvilket mange forskere er optagede af kritisk at belyse og udforske. Vi ser en gennemgående forskningsfortælling om, at pædagogfaget har undergået en række professionaliseringsbestræbelser, som gennemtvinger en øget systematisering, registrering og ydre kontrol. Men som samtidig kan være vanskelig for den pædagogiske profession at undslå sig, fordi den synes at give retning for arbejdet og dermed både en øget synlighed og en øget legitimitet. Disse sammensatte og samtidige eksterne styringsbestræbelser og faglige professionaliseringsbestræbelser indebærer ifølge forskningen, at den enkelte pædagogs faglighed må forstås som værende under pres, der udfolder sig i et felt præget af modsætninger, forskellige interesser og spændinger. Det betyder, at faglighed i stigende grad drejer sig om at kunne balancere og foretage vurderinger, hvori pædagogen afstemmer relationer, modsatrettede hensyn og intentioner i disse spændingsfelter (se fx Ahrenkiel et al., 2011; Bregnbæk et al.,

2017; Breumlund et al., 2018; Pedersen & Feilberg, 2016).

Opsamlende kan man sige, at når den forskning, vi har analyseret, iagttaget og søger at forstå pædagogers faglighed empirisk, så forstås pædagogers almene og fælles faglighed som en dynamisk og bevægelig størrelse, der udøves konkret og situationelt, under stadig mere komplekse betingelser og under indflydelse af et stigende antal kriterier for pædagogernes faglighed. Oftest defineret på afstand af pædagogerne selv. I dette møde mellem tilsyneladende modsætninger, som fx på den ene side at leve op til kommunale forvaltningers krav om dokumentation og på den anden side at imødekomme det enkelte barn eller den enkelte borger, præsenteres fagligheden som en form for nødvendig medieringskategori i et hastigt foranderligt institutionslandskab. Pædagogers faglighed er således en faglighed som udøves i spænding, og som går ud på at balancere, afstemme og mediere en række dilemmaer mellem det, pædagogerne gerne vil gøre (for de mennesker den pædagogiske indsats retter sig imod), og de vilkår og prioriteter, de pålægges fra forskellige sider.

Faglighed som værdiorienteret praksis

Det er imidlertid interessant og analytisk påfaldende, at de forskningsbidrag, som primært er optagede af, hvordan faglighed udfolder sig som og i relation til ”de(n) foreliggende kendsgerning(er)”, faktisk også rummer forståelser af og forbinder pædagogisk faglighed til ”den forestående opgave”. *Nogle* måder at forstå børn, unge eller voksne på beskrives som faglige og ønskværdige, mens andre ikke gør – enten af forskerne eller af pædagogerne selv. Faglighed er altså et fænomen, der *også* forstås og beskrives som en normativ og værdimæssig orientering mod et mere eller mindre udtalt og ekspliciteret gode. En moralsk orientering, om man vil. I mange artikler ekspliciteres det ikke nødvendigvis, hvad dette faglige og gode består i, ligesom det heller ikke nødvendigvis ekspliciteres, hvordan forfatterne begrundet den normativitet, som knyttes til pædagogers faglighed. Det er snarere en underforstået præmis, noget selvfølgeligt, som ikke desto mindre kan forstås som den dimension af fagligheden, *hvormed* pædagogen balancerer og medierer – eller måske bør balancere – udefrakommende krav, sådan at handlinger og valg bliver faglige og pædagogiske. Artiklerne opererer altså med et – ofte implicit – pædagogikbegreb, hvor det opfattes som centralt for den pædagogiske faglighed at udøve og orientere sig efter nogle værdier og ikke andre. Forskningsartiklerne præsenterer også gennemgående en forståelse af, at pædagogen i udøvelsen af sin faglighed trækker på vidensformer, der knytter sig til praksis, til handlinger, værdier og skøn, idet faglighed handler om at vurdere, hvad der i konkrete situationer og overfor konkrete mennesker kan siges at være ønskværdigt og værdifuldt (se eks. Breumlund et al., 2018; Juhl, 2017; Nørgaard, 2018; Togsverd et al., 2017).

Man kan selvfølgelig problematisere dette som en ikke-reflekteret indforståethed med feltets egen normativitet. Især vil man, hvis man forstår pædagogisk faglighed

som et spørgsmål om, at pædagogen, på baggrund af systematisk og specialiseret faglig viden, håndterer og handler i relation til afgrænsede problemstillinger, formentlig begrebslige (og efterlyse) faglighed som et spørgsmål om viden, systematik og objektivitet. Men forstår man pædagogisk faglighed som et spørgsmål om at kunne agere i en omskiftelig, modsætningsfuld og kompleks praksis, og derfor som et spørgsmål om at vurdere, hvad der i en given situation er godt og pædagogisk meningsfuldt at gøre, giver det god mening at tænke, at pædagogisk faglighed selvfølgelig er forbundet med værdivalg.

Fra et hermeneutisk synspunkt (se fx Gadamer, 2004) kan man forstå det sådan, at forskere i feltet deltager i en fortolkende social praksis, der rummer en viden om og nogle kriterier for, hvad pædagogers faglighed handler om og retter sig mod. Således kan man som Oettingen (2018, p. 55) hævde, at vi altid allerede har et forhold til pædagogik, opdragelse og uddannelse og, vil vi hævde, til pædagogers faglighed. I kraft af vores menneskelighed gør vi os erfaringer med det kulturelle og sociale projekt, det er at opdrage og opdrages, at erfare og tilegne os verden. Fra et sådant perspektiv har vi derfor – også som forskere – et forhold til, hvad det er for værdimæssige orienteringer, som gerne skulle præge pædagogikken, vores pædagogiske institutioner og dermed pædagogers faglighed.

Selvom en del af materialets artikler som sagt går varsomt til værks, når det gælder faglighedens normative dimensioner, og ikke eksplicit afdækker hverken egne eller pædagogernes normative positioner, er det dog med et tværgående blik på materialet muligt at udlede et alment svar på spørgsmålet om, *hvilke* værdier forskningen udpeger som centrale dimensioner af fagligheden. Hvad er det for værdier den pædagogiske faglighed retter sig – eller bør rette sig – imod? Her er der faktisk en betydelig samklang på tværs af artiklerne, hvilket er et væsentligt fund.

Samlet set knytter forskningslitteraturen pædagogers faglighed til det at have blik for menneskers (hele) hverdagsliv. I litteraturen kan vi se, at dette indebærer en orientering mod individ såvel som fællesskab, hvilket fremstilles som værdifuldt at understøtte og udvikle. Pædagogens faglighed beskrives og forstås som en faglighed, der både skal respektere, understøtte og anerkende det enkelte menneskes udvikling, dets selvbestemmelsesret, subjektivitet og integritet og orientere sig mod at indlemme det enkelte menneske i et fællesskabs værdier, normer og kultur. Denne *samtidige* og *dobbelte* orientering knyttes i noget af litteraturen til et pædagogisk begreb om myndighed og myndiggørelse, der netop favner det dobbelte perspektiv (Nielsen, 2017; Togsverd et al., 2017). Her forstås pædagogikken som et paradoksalt projekt, knyttet til den andens frihed og selvstændiggørelse: Når pædagogen bruger sin myndighed til at understøtte den andens vej mod at blive og være et myndigt væsen, arbejdes der både i respekt for og med orientering mod den enkeltes selvstændighed, frihed og myndighed, men også med den enkeltes ansvarlighed og deltagelsesmuligheder i forhold til fællesskabet. Selvom ganske få artikler beskriver pædagogikkens

paradoksale karakter og knytter pædagogik til skabelsen af myndige og frie mennesker i et frit samfund, er det genkommende træk i den udvalgte litteratur, at pædagogers faglighed forstås som forbundet med velfærdssamfundet og demokratiets videreførelse. Samtidig beskrives faglighed som orienteret mod, at det enkelte menneske og dets subjektivitet dannes og værnes om. Fagligheden har altså det almene og fælles træk, at den rummer et både-og, en dobbelt orientering. I en del af forskningsartiklerne problematiseres den pædagogiske praksis, når sådanne værdier tabes eller er vanskelige at efterleve, eksempelvis fordi institutionelle betingelser gør det vanskeligt at tage hensyn til det enkelte menneskes subjektivitet og integritet (fx Bregnbæk et al., 2017; Nørgaard, 2018; Poulsen, 2018; Schmidt, 2019).

Faglighed forstås altså som en sensitiv, fornemmende og refleksiv evne til at balancere og mediere specifikke, men almene værdier konkret og situationelt, og altid på forskellig måde. Nogle forskere adresserer fagligheden som paradoksal i den forstand, at den retter sig mod et gode, som vi på den ene side relativt enkelt kan udpege som ønskværdigt (at mennesker skal blive selvstændige, sociale, initiativrige, ansvarlige), men som vi på den anden side ikke kan producere (Nielsen, 2017; Rothuizen & Togsverd, 2019; Togsverd et al., 2017).

Når pædagogers faglighed på denne vis knytter sig til paradokser og værdier, som skal balanceres, og som man ikke på forhånd kan anvise veje til at udøve, betyder det også, at faglighed kan vægtes forskelligt af forskellige pædagoger. Nogle forskere peger på, at netop dette forhold medvirker til, at det er relativt let at kritisere pædagogers faglighed som en størrelse, der baserer sig på såkaldte 'synsninger' og mavefornemmelser (Houmøller, 2018). Gennemgående viser forskningen imidlertid, at værdiorienteringen og sansende, fornemmende, æstetiske og moralske vidensformer netop ER vidensformer og må regnes som afgørende for fagligheden, og derfor også må være genstand for faglige undersøgelser og overvejelser (Houmøller, 2018; Juhl, 2017; Klitnæs, 2015; Togsverd et al., 2017). I de udvalgte tekster beskrives sådanne vidensformer som pædagogisk takt, praktisk viden, phronesis eller dømmekraft, og vi finder en helt gennemgående forståelse af, at faglighed udøves situeret, og derfor er noget, der knytter sig til pædagogernes individuelle og kollektive agens og vurderinger. Det fremstår i forlængelse heraf som en central dimension af fagligheden at kunne tage ansvar for fagligheden. Forudsætningen herfor er at kunne undersøge og udvikle udøvelsen, både gennem en fagpersonlig dannelse, balancering og refleksion over egne normer og værdier og livshistoriske forudsætninger og gennem en faglig kultur, hvor man arbejder sammen om at koordinere og udvide repertoiret af handle- deltagelses- og fortolkningsmuligheder.

Mange af artiklerne er optagede af pædagogernes faglige autoritet, og hvordan der værnes om pædagogernes muligheder for at udøve pædagogisk dømmekraft og faglige vurderinger. Men vi får også gennem forskningslitteraturen indblik i en praksis, hvor betingelserne for at arbejde undersøgende og reflekterende

som pædagogfagligt fællesskab har relativt ringe vilkår. Dels fordi ressourcer og institutionelle perspektiver ikke skaber gode betingelser herfor. Dels fordi moralske, sansende og værdiorienterede vidensformer og dimensioner af fagligheden tendentielt underkendes – også af pædagogerne selv.

Opsamlende kan vi sige, at dét, der træder frem i forskningsartiklernes – ofte implicite – forståelser, er en forståelse af pædagogers faglighed som en legitim og specifik fagligt begrundet værdiorientering, som trods alle forandringerne også rummer en vis kontinuitet og substans. Det anses – uanset forandrede betingelser og relationer i velfærdsstaten – (fortsat) som værdifuldt, at pædagoger bruger deres myndighed til at værne om den andens myndighed og udvikling som selvstændigt, ansvarligt og socialt væsen. Denne dobbelte orientering mod den enkeltes dannelse og subjektivitet og fællesskabets værdi udgør ikke blot et spændingsfelt, men et paradoks, som står helt centralt i pædagogers faglighed, og som derfor fordrer en veludviklet dømmekraft og moralsk orientering.

Inkonsistenser og hvide pletter

I denne artikel har vi fremlagt fund, pointer og indsigter fra 26 forskningsartikler. Vi skal være de første til at medgive, at det selvfølgelig kan siges at være et snævert materiale. Man kan med fuld ret diskutere vores afgrænsning og vores valg af materiale. Ligesom man kan problematisere, at vi ikke har medtaget mere af al den både kvalificerede og begavede litteratur, som formidler væsentlige indsigter om pædagogers faglighed, fx ph.d.-studier, bogkapitler, forskningsrapporter samt historiske tekster fra dengang de første (social)pædagogiske institutioner, børnehaver og uddannelsessteder opstod.

Disse begrænsninger til trods har vi været optagede af at søge tværgående narrativer i forskningens forskellige blikke på pædagogarbejdets og pædagogfaglighedens i udgangspunktet polyfone og komplekse karakter. Vi har således anlagt en analytisk tilgang, hvor vi har været mere optagede af synteser og fællestræk, end at forfølge eventuelle begrebmæssige forskelle og dissonanser. Det betyder naturligvis, at vi har fået en bestemt forskningsfortælling frem, som hverken er optaget af forskellene i forståelser, forskelle i faglige tilgange, forskelle i genstandsfelter eller forskelle i empiriske greb.

Når det er sagt, vil vi dog alligevel – her på falderebet – gøre os et par tanker om nogle af forskellene forskningsartiklerne imellem. Ligeledes vil vi også kort diskutere nogle af de dimensioner og elementer, som i vores øjne synes at blive forbigået i den udvalgte forskningslitteraturs behandling af pædagogers faglighed.

Hvad angår det konkrete begrebsbrug er der i materialet fx meget store forskelle på, hvordan faglighedsbegrebet forstås og anvendes. Faglighed kan (jf. sin sproglige grundform 'fag') både referere til bestemte vidensfelter knyttet til

uddannelse, til bestemte typer af praktisk kundskab, til bestemte (fag)politiske interesser og til bestemte former for identitetsmæssigt tilhørsforhold (fagkultur). De fleste af de artikler, vi har inddraget i reviewet, har ikke været optagede af at definere og udforske pædagogisk faglighed i sig selv, men i relation til noget andet. Faglighed optræder derfor i reglen som en uspecificeret størrelse, nærmest som en flydende betegnelse, hvis indhold varierer alt efter forskningsperspektiv og analyseretning. Det samme kan i øvrigt siges om professionsbegrebet. Især er der i artiklerne stor variation i, hvordan disse to begreber relaterer sig til hinanden. Visse steder anvendes 'faglighed' og 'professionalitet' som nærmest synonyme begreber, hvor de enten nævnes i flæng, udskiftes med hinanden løbende, eller hvor de opstilles processuelt, fx når faglighed gøres til en måde at performe professionalitet på (fx Bille et al, 2017). Andre steder i tekstmaterialet beskrives 'faglighed' og 'professionalisering' i højere grad som hinandens modsætninger, ofte med en værdiladet præference for førstnævnte - fx som kritik af at pædagogers faglighed i stigende grad professionaliseres på specifikke måder (fx Ahrenkiel et al., 2011; Juhl, 2017; Krøjer et al., 2017).

Tilsvarende vil vi også knytte et par kommentarer til noget af det, der *ikke* tematiseres i de udvalgte forskningsartikler. Eksempelvis er det slående, at institutionsbegrebet og en egentlig institutionskritik stort set er fraværende i artiklernes overvejelser om faglighed. Et tema, som ellers var genstand for megen kritisk forskning i 1990'erne. De institutionelle perspektiver, det vil sige hele det forhold at pædagogik udøves i institutioner, må stadig antages at være betydningsfulde. Men måske er de mange institutionaliseringer af menneskelivet blevet så selvfølgeliggjorte, at de ikke påkalder sig forskningsmæssig interesse?

Diskussionerne om faglighed har tilsvarende heller ikke givet anledning til at diskutere det ikke-faglige. Enten som diskussioner af hvad der i praksis udgrænses som ikke-fagligt. Eller som diskussioner angående grænseflader til det personale, der ikke henregnes til den pædagogiske profession, dvs. de ufaglærte, medhjælpere, vikarer og assistenter, som ofte udgør op til en tredjedel af de ansatte i pædagogiske institutioner.

Spørgsmålet om, hvorvidt det pædagogiske arbejde – og dermed den pædagogiske faglighed – kan siges at være kønnet, synes heller ikke at være i forskningens synsfelt. Når eksempelvis kun 10 % af pædagoger ansat i dagtilbud er mænd og faget historisk har været tæt knyttet til kvinders omsorg, er det overraskende, at denne dimension ikke er til stede i den udvalgte forskningslitteratur.

Et andet opmærksomhedspunkt er, at æstetik og æstetiske processer har overraskende lidt vægt i materialet. Hvor er det aspekt af pædagogers faglighed, der handler om at skulle kunne gøre noget, handle, sætte ting i gang ved at trække på det, der i en årrække på pædagoguddannelsen blev betegnet som aktivitetsfag. Hvor er musikken og kunsten? Er den forskningsmæssige opmærksomhed herpå forsvundet, efter at kultur- og aktivitetsfagene røg ud af

uddannelsesbekendtgørelsen i 2014?

Vi har igennem vores søgninger konstateret, at der findes meget lidt fagfællebedømt forskning om skole- og fritidspædagogik. Det samme kan siges at gælde pædagogers arbejde med udsatte voksne med varig brug for støtte. Det er ikke en ny problematik, men hvis man tror på, at forskningens rolle er at gøre praksis gennemskuelig og åben for faglige vurderinger, sådan at der åbnes for handlemuligheder, så er det trist for de pædagoger, der arbejder i sådanne felter. Glemmer vi, også i forskningsbevillinger, at pædagoger ikke bare arbejder med børn?

Endelig er det i vores forskningsreview tydeligt, at der som oftest arbejdes med sociologiske, professionsteoretiske, antropologiske eller psykologiske begreber og perspektiver. Der er til gengæld ikke meget forskning, som arbejder inden for det, man kunne betegne som en pædagogik-videnskabelig forståelsesramme. Det er en udvikling, der i vores øjne korresponderer med den gradvise reformering af pædagoguddannelsen, hvor faget pædagogik ændrede sig fra at udgøre en selvstændig disciplin og fagområde i perioden 1992-2007, til i perioden 2007-2014 at blive reduceret til en samlebetegnelse for henholdsvis psykologiske, sociologiske, antropologiske, historiske og sundhedsfaglige 'perspektiver', for så endelig i 2014 helt at blive opløst som fag.

For os at se er disse og flere fravær af perspektiver og interesser påfaldende og tankevækkende, selvom vi som tidligere nævnt ikke kan udelukke, at det i nogen grad kan skyldes vores egne valg og fravalg i søgeprocessen.

Opsamling og afrunding

Det er bemærkelsesværdigt, at den forskning, vi har analyseret, fremstiller pædagogers faglighed som noget personligt og kollektivt medieret og som noget, der forbinder sig til (magten til) at definere og skabe mulighedsrum i menneskers liv (eller mangel på samme). Det fremstår i forlængelse heraf som en central dimension af fagligheden at kunne tage ansvar for den selv samme faglighed. Flere af artiklerne nævner, at pædagogens faglighed forudsætter en fagpersonlig dannelse, hvor livshistoriske forudsætninger, værdier og forholdemåder balanceres i professionsudøvelsen, og hvor pædagogen har forudsætninger for og vilje til løbende at undersøge og udvikle udøvelsen i en faglig kultur, hvor man arbejder sammen om at koordinere og udvide repertoiret af handle-deltagelses- og fortolkningsmuligheder. Desværre peger litteraturen også på, at betingelserne for at arbejde undersøgende og reflekterende som pædagogfagligt fællesskab har relativt ringe vilkår. Dels fordi ressourcer og institutionelle rammebetingelser ikke skaber gode betingelser herfor. Men også fordi store dele af den faglighed, som pædagogerne selv – i lighed med forskningen – lægger vægt på, nemlig det hverdagslige og rutinemæssige, det æstetiske, det sansemæssige, det emotionelle og det værdiorienterede, meget let underkendes og udgrænses

som 'synsninger' eller mavefornemmelser, som noget ikke-fagligt. Også i en vis udstrækning af pædagogerne selv. Vores analyse rejser således også spørgsmål om, hvorvidt det i tilstrækkelig grad er lykkedes for pædagogprofessionen selv og dens interessenter, dvs. uddannelsen, lovgivere og forvaltere, at skabe såvel forudsætninger som muligheder for, at professionen kan arbejde systematisk med også at udøve, undersøge og udvikle de værdimæssige og fornemmende dimensioner af fagligheden.

Det er i den sammenhæng bemærkelsesværdigt, at en meget stor del af den udvalgte forskning ikke eksplicit forholder sig til og begrebsliggør det normative, moralske og værdiorienterede aspekt af pædagogisk faglighed. Det er således ikke mange af artiklerne, som rummer et egentligt pædagogikbegreb og med det et egentligt faglighedsbegreb. Selvom det direkte eller indirekte forstås som afgørende for fagligheden - på tværs af forskningsinteresser, -tematikker, og -tilgange – synes forskernes normativitet og kriterier for vurderinger af pædagogisk faglighed i mange artikler at være underforstået eller at blive artikuleret gennem en kritik af en eksisterende praksis. Som oftest gennem beskrivelser af en praksis, hvor pædagogerne ikke kan komme til at leve op til, hvad enten de selv eller forskerne forstår som faglige kriterier.

Vi har tidligere været inde på, at dette (måske) siger noget om, at pædagogisk faglighed er kulturelt overleveret – og altså på tværs af praksis og forskning (om en praksis) har dybe kulturelle rødder og rummer en kulturelt overleveret viden. Spørgsmålet er imidlertid om pædagogprofessionen og den forskning, som laves i relation til den, kunne være bedre tjent med forskning, der på nuanceret vis kan fange og forstå den normative og værdimæssige dimension af pædagogisk praksis, som ser ud til at være central i forhold til pædagogernes faglighed. Både for at komplicere og nuancere den som en fagligt legitim og videnskabelig praksis, men også for at vi kan komme til at diskutere den – og studere den nærmere. Men det rejser samtidig et spørgsmål om forskningens transparens. I hvilken grad lægger vi præmisser og kriterier frem i vores forskningspraksis? Skal forskningen ikke netop vedkende sig sin normativitet og udvise transparens herom, hvis den skal leve op til at være god forskning? Er vi som forskere præcise nok med at beskrive, hvori vi begrundet normativiteten? Det forekommer os, at der stadig er et stykke arbejde, der skal gøres.

**Line Togsverd, ph.d. og docent i barndomspædagogik, UC Syd
Christian Aabro, lektor på pædagoguddannelsen, Københavns
Professionshøjskole**

Referencer

- Ahrenkiel, A., Nielsen, B. S., Schmidt, C., Sommer, F., Warring, N., & Warring, N. (2011). Faglighed og interessevaretagelse i velfærdsarbejde — med daginstitutioner som eksempel. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 13(1), 031–046. <https://doi.org/10.7146/tfa.v13i1.108877>
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1997). Writing narrative literature reviews. *Review of General Psychology*. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.1.3.311>
- Biesta, G. (2011). *God uddannelse i målingens tidsalder*. Klim.
- Bøje, J., & Togsverd, L. (2014). Når pædagogik bliver teknik. Styring og målrationalitet i pædagoguddannelsens praktik. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 2(maj).
- Bregnbæk, S., Arent, A., Martiny-bruun, A., & Jørgensen, N. J. (2017). Statens eller familiens børn ? *Forskning i Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 1(2).
- Breumlund, A., Hansen, I. B., & Niklasson, G. (2018). Struktureret pædagogik og relationspædagogik i arbejdet med unge med autisme og udfordrende adfærd. *Forskning i Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 2(1), 18–31.
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. In *Health Information and Libraries Journal*. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Grue-Sørensen, K. (1974). *Almen pædagogik. En håndbog i de pædagogiske grundproblemer*. Gjellerups Forlag.
- Houmøller, K. (2018). Mavefornemmelser og dårlige lugte. *Forskning i Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 2(2).
- Juhl, P. (2017). Pædagogisk faglighed analyseret fra et børneperspektiv. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*.
- Kjær, B., Bach, D., & Dannesboe, K. I. (2018). Pædagoger som forældrevejledere. *Forskning I Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 2(2), 32–47.
- Klitnæs, H. (2015). Når skønhed sker og skabes. *Barn*, 33(3–4). <https://www.forskningsdatabasen.dk/en/catalog/2305629614>
- Komischke-Konnerup, L. (2018). En pædagogisk efterlysning? Nogle grundlæggende overvejelser over en empirisk arbejdende almen pædagogik. In A. von Oettingen (Ed.), *Empirisk dannelsesforskning: Mellem teori, empiri og praksis*. Hans Reitzels Forlag.
- Krøjer, J., Nielsen, S. B., & Mogensen, K. (2017). Generationsspecifikke

forskelle mellem pædagogers faglighed. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 19(4), 74–88. <https://doi.org/10.7146/tfa.v19i4.109053>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Interview: Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. Hans Reitzels Forlag.

Løvlie, L. (2007). Does paradox count in education ? *Utbildning & Demokrati*, 16(3), 9–24.

Nielsen, C. F. (2017). Det almene myndighedsbegreb. *Forskning i Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 1(2). <https://tidsskrift.dk/FPPU/article/view/97702>

Nørgaard, B. (2018). Min pædagog og mig. *Forskning i Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 2(1).

Oettingen, A. von. (2010). *Almenpædagogik*. Gyldendals lærerbibliotek.

Oettingen, A. von. (2018). *Empirisk dannelsesforskning. Mellem teori, empiri og praksis* (A. von Oettingen (ed.)). Hans Reitzels Forlag.

Pedersen, R., & Feilberg, A. V. (2016). Fantasier om pædagogen i skolen i en reformtid. *Unge Paedagoger*.

Plum, M. (2013). De pædagogiske læreplaners reformering: Dokumentation, faglighed og måder at gøre pædagog. *Tidsskrift for Nordisk Barnehageforskning*, 6. <https://doi.org/10.7577/nbf.591>

Poulsen, C. H. (2018). Handicap som vanskeliggjort deltagelse. *Forskning I Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 2/1(1), 6–17.

Rothuizen, J. J. (2019). Om og for praksis -pædagogik som handlingsvidenskab. *Studier i Pædagogisk Filosofi*, 8(1). <https://tidsskrift.dk/spf/issue/archive>

Rothuizen, J. J. (2020). Om og for praksis -pædagogik som handlingsvidenskab. *Studier i Pædagogisk Filosofi (n Press)*, 9(1). <https://tidsskrift.dk/spf/issue/archive>

Rothuizen, Jan Jaap, & Togsverd, L. (2019). Pædagoguddannelsen mellem kultur, styring og pædagogik. *Forskning i Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 3(1).

Schmidt, C. H. (2018). Original faglighed. *Tidsskrift for Nordisk Barnehageforskning*. <https://doi.org/10.7577/nbf.2120>

Schmidt, C. H. (2019). Leg som mellemrumsaktivitet. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 4.

Thingstrup, S. H., Schmidt, L. S. K., & Andersen, R. (2018). The purpose of education: pedagogues' and teachers' negotiations in Danish primary schools. *Educational Action Research*, 26(3), 354–364. <https://doi.org/10.1080/09650792.2017.1351385>

Togsverd, L., & Aabro, C. (2020). *Pædagogers faglighed - en vidensopsamling*. København: BUPL.

Togsverd, L., Rothuizen, J. J. E., Jørgensen, H. H., & Weise, S. (2017). Om modstand, frihed og myndigblivelse i daginstitutionen. *Forskning I Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 1(2).